

Problemet om Tro og Viden

En historisk-kritisk Afhandling

Forord

H. Brøchner

Professor i Philosophie

Kjøbenhavn: P. G. Philipsens Forlag, 1868

Dette Skrift gjengiver, i alt Væsentligt uforandret, Indholdet af de Forelæsninger, jeg i Efteraarshalvaaret 1867 har holdt ved Kjøbenhavns Universitet over Forholdet mellem Tro og Viden, mellem Religion, Philosophie og Ethik. Disse Forelæsninger omfattede Undersøgelsens historisk-kritiske Deel og dannede Forberedelsen til et Forsøg paa en selvstændig Løsning af det behandlede Problem, der i Løbet af dette Aar vil blive offentliggjort.

Den historisk-kritiske Deel af Undersøgelsen giver, foruden en kort Skizze af Problemets Tilbliven, en udførlig Kritik af de Løsningsforsøg, der hos os have faaet en særegen Betydning, og af hvilke eet — det, der hidrører fra S. Kierkegaard — er gjort med en Originalitet, en Alvor og Dybde, der til alle Tider vil bevare det denne Betydning. Gjennem Kritiken af disse Løsningsforsøg, som under deres Udvikling og Begrundelse have staaet i et vedvarende polemisk eller mæglende Forhold til de tidligere og andetsteds fremkomne, og dels kunne betragtes som Resultater af tidligere udprægede Hovedretninger, dels væsentligen have fuldbyrdet Kritiken af saadanne, ere de betydeligste af de ældre og samtidige Løsningsforsøg belyste og tildels de fuldstændige Forudsætninger givne for en endelig Dom om dem; og denne historiske Kritik vil saa finde sit Supplement i det Skrift, der knytter sig til dette.

Problemets nærværende Stilling er for vor Literaturs Vedkommende betegnet ved Kampen imellem en Form af Theologien, der væsentligen laaner de Vaaben, med hvilke den vil hævde Foreningen af Tro og Viden, paa eklektisk Maade fra nyere filosofiske Blandingsformer, og det antitheologisk-religiøse Standpunkt,

der ved den principielle Modsætning mellem Tro og Viden vil sikre Religionens og Videnskabens Gyldighed i deres gjensidige Uafhængighed og Muligheden til deres fredelige Samværen i Bevidstheden, medens den i Kraft af samme principielle Modsætning frafjender Theologien al Ret til at bære Videnskabens Navn, hvilket den tilegner sig idet den gjør Fordring paa at være en „Troesvidenskab”.

Den filosoferende Theologie, der fastholder Muligheden af Troesindeholdets Optagen og Udprægen i Videns Form, og derfor ikke blot vil hævde Theologien Videnskabens Navn, men tillægger den, som Aabenbaringsvidenskabens afsluttende Form, Principatet blandt Videnskaberne og Dommemyndigheden over dem, har til sit historiske Udgangspunkt havt det speculative System, der gennem en tvetydig Udvidelse af „Religionens” Begreb bragte Religionen i dens specifikke Betydning i et identisk Forhold til Philosophien, fra hvilken ikke en Indholdsforskjel, men kun en Formsdifferenti skulde sondre den. Efterat denne tvetydige Enhed har maattet opgives under de Kampe, der udviklede sig efter den Hegelske Religionsphilosophies Fremkomst, har den af Philosophien paavirkte Theologie, idet den ombyttede Speculationens Betegnelse med det Christeliges, dog bevaret Mæglingstendentsen; men den støtter sig nu nærmest paa en anden filosofisk Retning, og særlig paa det System, der ved at bringe en Fordobling ind i Philosophien skaffer Plads for en „fri Tænkning”, der fra sin nære Slægtning: Phantasien, laaner den „Fjederham”, hvilken den kan overflyve Mysteriets Afgrunde; og den anbringer forsigtigt et Forbehold, der afskjærer ogsaa den „højere Videnskabs” Konsekvenser, naar Tanken, trods „Friheden”, uvilkaarlig kommer til at følge sine væsensnødvendige Love.

Den antitheologiske Theorie, der ligeledes har den Hegelske Philosophie til Forudsætning, men hvis Forhold til Forudsætningen oprindelig er negativt, polemisk, havde til historisk Incitament ogsaa den Protest, der fra en Philosophie, som paa een Gang optræder som Konsekvens af og som Modsætning til hiin speculative Mæglingsslære, nedlagdes mod Enheden af Religion og Philosophie. Som den betydeligste Repræsentant for denne Retning staaer Feuerbach — en Mand, hvis Skrifter kun meget ufuldstændigt ere kjendte og kun meget overfladisk ere bedømte af dem, der hos os have kritiseret ham. Idet han opfattede Religionens Standpunkt som praktisk i Modsætning til Videnskabens theoretiske, og idet han nærmere bestemte hint ved en bestandig skarpere Udhæven af det alogiske Moment deri, fik han den uforenelige Modsætning til Synspunkt for Forholdet og fordrede i den sande Erkjendelses og den sande ethiske Handlings Interesse Religionens Absorption i Lidenskab og Ethik. Religionen som saadan skulde, som et Alogisk, som et ufuldkomment Gjennemgangstrin

i Udviklingen af Menneskeandens Selvbevidsthed, forsvinde; kun dens Navn blev tilbage i uegentlig og overført Betydning.

Enig med Feuerbach i Modsætningen, men uenig i Begrundelsen og Anvendelsen af denne, gjør saa S. Kierkegaard Sondringen mellem Religion og Philosophie i Religionens Interesse. Menneskeanden, der i Existentsens Uro ikke kan gribe det Evige i Erkjendelsens objective Vished, og selv erkjender sin Erkjendelses Skranke, finder kun i det religiøse Forhold, i Troen, en subjectiv existentiell Vished om det, der er dens dybeste Interesse; den finder først der sin sande Forsoning. Videns Gyldighed benægtes ikke, men den objective Viden begrænses til et Omraade, paa hvilket Aandens dybeste Interesser ikke finde deres Tilfredsstillelse. Tro og Viden faaer saaledes hver sit Gebeet, og derved og ved Videns Subordination skal Forenigheden af dem i samme Bevidsthed blive mulig.

Denne Kierkegaardske Opfattelse af Problemet om Forholdet mellem Tro og Viden er bleven optagen af Professor R. Nielsen og fremsat paa en saadan Maade, at man har villet stille ham i Originalitet lige med Theoriens Ophavsmand og har tillagt ham Løsningen af en Opgave af samme Oprindelighed som den, hiin stræbte at løse. Hvor lidet berettiget denne Anskuelse er, vil i dette Skrift blive paaviist. Det vil vise sig, at Problemet ved Prof. Nielsen ikke er blevet ført videre, at der ved den Form, han har givet Løsningen, kun er bragt Usikkerhed og Vaklen ind i de afgjørende Bestemmelser, at Forsøget paa en psykologisk og metaphysisk Begrundelse af Troesprincipets Sondring fra Vidensprincipet som absolut uensartet med dette er mislykket og fører til uløselige Modsigelser, og at det Samme gjælder om hans Begrundelse af den Sætning, at de absolut uensartede Principier skulle kunne forenes i samme Bevidsthed.

Naar der da, ved Siden af S. Kierkegaard, den egentlige Repræsentant for det antitheologisk-religiøse Standpunkt, bliver taget saa udførligt Hensyn til Prof. Nielsen, saa er det ikke fordi Theorien hos ham har faaet en dybere Begrundelse eller en rigere Udvikling, men fordi den ved ham har ombyttet den esoteriske Læres Karakter med den exoteriske, er trængt ind i „de Dannedes” vide Kreds, og i denne fra en Vidensag er ifærd med at blive til en Troessag og at fastslaaes som Dogme i Kraft af et inappellabelt *αὐτὸς ἔφη*.

Som Repræsentant for den filosofierende Theologie fremtræder i dette Skrift Biskop Martensen; men idet Udviklingen nøie knytter sig til det i hans Skrifter Givne, er ingensteds det Almene, det Typiske i Standpunktet tabt af Sigt, eller glemmt over det Individuelle. Til andre theologiske Forsøg hos os har det ikke været

nødvendigt directe at tage Hensyn.

Den endelige Opgave, hvis Løsning forberedes gennem Kritiken, der umiddelbart kun kan give et negativt Resultat, er Hævdelsen af et Standpunkt, der i Forhandlingerne hos os ikke er kommet til Orde, og som kun i Former, der ikke kunne tilfredsstille, er gjort gjældende andetsteds. Dette Standpunkt fastholder en saadan Modsætning mellem Videnskaben, særlig Philosophien, og de positive Religionsformer, mellem Viden og Tro i Betydning af Aabenbaringstro, at Viden og denne Tro ikke kunne bringes til Enhed i samme Bevidsthed; — det fastholder Umuligheden af, at en sand og indholdsfyldig, det hele, virkelige Menneskeliv omfattende Ethik kan udfolde sig paa Basis af den positive Religion med dens supranaturale Handlingslov; — og det fastholder den indre, uopløselige Enhed mellem den sande Erkjendelse og den sande ethiske Handlen, dennes nødvendige Betingethed ved hiin. Men medens det fastholder hiin Modsætning, hævder det paa den anden Side ligesaa afgjørende, idet det sondrer det Religiøses Væsensbestemmelse fra de positive Religioners phænomenale Former, i hvilke det kun seer et partielt og ufuldkomment, endeliggjørende Udtryk for hiin, idet det altsaa sondrer det i Religionerne Religiøse fra Religionerne i deres historiske Former, den indre Enhed af det Religiøse, det Philosophiske og det Ethiske, og gennem denne indre Enhed Menneskelivets indre Enhed, Betingelsen for dets sande og fulde Forsoning, Forsoningen indenfor Virkeligheden, den ene og udelte Mennesknatures Forsoning med sig i sin Væsensgrund. Idet det hævder Væsentligheden og Nødvendigheden af det religiøse Forhold for Mennesket, hvis Selvbevidsthed først bliver fuldstændig virkeliggjort i dette, gennem Gudsbevidtstheden, og som ifølge sit Væsens Grundforhold aldrig har været og aldrig vil være uden Religion; — idet det tillige seer den ethiske Handlen og den sande Erkjendelse som vindende en højere Betydning gennem Enheden med det religiøse Grundforhold; — og idet det lader den sande Viden og den sande ethiske Handlen blive en adæqvate Virkelighedsform for det Religiøse, opfatter det denne Viden og denne Handlen som i sig indesluttende et Høieste og Ubetinget, i hvilket det i Religionerne Væsentlige er bevaret. Dette Standpunkt betegne vi som *den religiøst forsonede humane Bevidsthed*.

Det adskiller sig fra det af Feuerbach indtagne ikke blot derved, at dets metaphysiske Grundbegreb er et andet — et saadant, paa hvilket en Erkjendelse og en Handlen med Idealitetens og det Almengyldiges Præg kan bygges, og ud fra hvilket Begrebet om den menneskelige Frihed kan hævdes og et religiøst Forhold begrundes til det Absolute, med hvilket Mennesket er i Væsensenhed — men ogsaa derved, at

det kæmper mod Theologien og Dogmet ikke blot i Ethikens og Videnskabens, men først og fremmest i selve Religionens, i det religiøse Forholds Uendeligheds Interesse.

Det adskiller sig fra den gamle Hegelske Skoles Opfattelse af Religionens Forhold til Erkjendelsen, idet det ikke seer det Religiøse blot som en Videns-Form, men som Udtrykket for et det hele menneskelige Væsen i dets Concretion omfattende Grundforhold, og idet det ikke lader Aandslivets Medium være et illusorisk abstract Evighedsselement, men Virkeligheden med dens reale Betingelser og Skranker.

Med den antitheologisk-religiøse Theorie mødes det i Opfattelsen af Theologiens Forhold til Videnskaben. Idet det hviler paa en videnskabelig Erkjenden og i det udelte Menneskevæsen giver Erkjendelsen Principatet, maa det være dets Opgave at hævde Videnskabens klare Begreb og dens i dens eget Væsen begrundede Autonomie mod Tvetydigheder og paa Tvetydigheder støttede Forsøg paa at underlægge Videnskaben under en fremmed, uensartet Autoritets Herredømme. Men medens der saaledes i et væsentligt Punkt er en Overensstemmelse mellem det og hiin Theorie, træder det i en afgjort Opposition til denne, naar Forholdet mellem Tro og Viden, mellem Religion, Philosophie og Ethik skal bestemmes. Denne Opposition gjælder Kierkegaards Opfattelse, med Hensyn til hvilken det vil blive viist, at den rokker al Erkjendelses Vished og at den lader det Ethiske forsvinde i et abstract og virkelighedsløst Religiøst. Men den gjælder endnu bestemtere den Form, i hvilken Theorien er bleven udført og fremstillet af Nielsen — en Form, i hvilken Kierkegaard sikkerlig ikke vilde vedkjende sig den. Den Form, i hvilken Nielsen udpræger Theorien, fører, trods alle de mere eller mindre behændige Vendinger, der gjøres, og ved hvilke denne Konseqvents søges undgaaet, til en factisk Dualisme i Menneskevæsenet, til en Deling af Aandens Liv fra Grunden af ved de „absolut uensartede” Principier, til Bevidsthedens uundgaaelige Selvopløsning; den forvanker det Ethiske i dets Grund og aabner Adgangen til det Religiøse for alt det Superstitionøse og Absurde. Med den Overbevisning, at den af Nielsen statuerede absolute Uensartethed mellem Videns Princip paa den ene Side, Troens og Handlingens paa den anden er „en for Religiøsiteten, Sædeligheden og al sand Karakterudvikling fordærlig Misforstaaelse”, har jeg underkastet hans Theorie en gennemgaaende Kritik, og søgt at godtgjøre dens Uholdbarhed, dens mangelfulde Begrundelse, dens Selvmodsigelser, dens fordærlige Konseqvenser.

Idet jeg offentliggjør dette Bidrag til Undersøgelsen af et Problem, der gennem Aarhundreder har havt og bestandig vil have den meest afgjørende Betydning for Menneskeaaenden, er det mit Haab, at det maa give Anledning til en fornyet, alvorlig og samvittighedsfuld Drøftelse, til en skarp og aaben Kamp mellem Principier. En

saadan Kamp, selv om den føres med skarpe Vaaben, kan kun være i Sagens Interesse, og man therefore være kjær for den Kæmpende, for hvem Sagen, ikke et egoistisk Selvhensyn, er det Høieste. En fast og dyb personlig Overbevisning skal jeg altid agte; ved gode Grunde skal jeg altid være ligesaa paavirkelig, som jeg vil være upaavirkelig ved Andet end disse.